



KUTSAL NESNELER BAĞLAMINDA “ALEM GEZDİRMEK” RİTÜELİ

Dr. Öğr. Üye. Filiz GÜVEN*

ÖZ

Tarihsel uzam içerisinde toplumu etkileyen bazı olaylar sonucunda ortaya çıkan ritüeller, bir toplum ya da toplumun belli grupları tarafından belirli zaman aralıklarıyla tekrar edilen, sosyal hayatın bilinç dışı temellerini oluşturan önemli sembolik parçalardır. Bu anlamda bir ritüeli incelemek, bilinç dışı yapıların incelenmesi gerekliliğini zorunlu kılmaktadır. Çünkü öznenin zihni ve her türlü kültürel cevap, bilinç dışı yapının içinde ifade edilmeyi bekler. Bu noktada bir ritüeli anlamak, onu etki altına alan bütün unsurlarla birlikte incelendiğinde mümkün olacaktır. Ritüellerin tanım ve yapıları itibarıyla uygulamadaki küçük farklılıklarını; toplumun kesimleri açısından birey ve toplum psikolojisi, kültür aktarımı sırasındaki algı değişiklikleri, bilinç dışı inançları belirlemiştir. Sosyal ve kültürel bir olayı sadece doğuş ve kökleriyle açıklamak yeterli değildir. Aksine, her bir etken toplumun ve kültürün algı sisteminin bütünü içinde açıklanmalıdır. Ritüellerle ilgili sorular sorulara alınan cevaplar benzerlik gösteriyor olsa da ritüeli uygulayan kişilerin sosyokültürel, sosyoekonomik ve sosyopolitik altyapısı farklılık gösterebilir. Kars-İğdır illerinde “alem gezdirmek” şeklinde isimlendirilen ritüelin temel formu, belli bir grubu/toplumu etkilemiş bir olay sonucu ortaya çıkmış olmasıdır. Alem gezdirmek ritüeli adı geçen bölgelerde gerçekleştirilen derleme ve gözlemlerle incelenmiş, söz konusu ritüelin yapısına ve doğumuna yönelik tarihî ögeler/kabullerin yanı sıra toplumsal, kültürel ortamın oluşumuna ve sürdürülmesine katkısı gibi farklı boyutlar/işlevler gözlenmiştir. Bu şekilde yapılmış çalışmalar, öznenin psikolojisinin anlaşılması ile yerel/ulusal kültürel birikimlerin belirlenme aşamasında, verilerin sağlanmasına yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alem gezdirmek, ritüel, inanç, Türk kültürü, Ehl-i Beyt

THE RITUAL OF CARRYING THE “ALEM” IN THE CONTENT OF SACRED OBJECTS

ABSTRACT

The rituals that came up as a result of some events that affect the society in historical space are important symbolic parts which constitute the unconscious bases of social life repeated by certain groups of a society or society at specific time intervals. The mind of the subject and any kind of cultural response wait to be expressed in the unconscious structure. At this point, to understand a ritual can only be possible by examining and analysing of all the elements which have an influence on the ritual. Individual and social psychology in terms of community segments, changes during cultural transfer and unconscious beliefs of a society defined the minor differences in performing the rituals due to their definition and structure. Explaining a social and cultural phenomenon only by its birth and root would not be efficient; therefore, each element should be explained by considering the system of perception of a society and culture. Even though the questions asked about rituals have similar answers, people who perform a ritual may have different types of socio-cultural and socio-political infrastructure. The base form of the ritual which named by Carrying the “Alem” near Kars and İğdır Provinces has emerged as a result of an event which affects a certain group or a certain society. Carrying the “Alem” has been examined by observations and compilations in areas mentioned above, and besides the historical factors and acceptances about the structure and birth of the ritual, different dimensions and functions of the ritual such as the existence and maintenance of the social and cultural environment have been observed. Such studies may help providing data in the process of understanding the psychology of the subject and identifying the local or national cultural accumulations.

Keywords: Ritual, belief, Turkish culture, mythology, Ehl-i Beyt, Carrying the “Alem”

*Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, filz_guven@hotmail.com

Yapılma amaçlarına ve dönemlerine göre farklılık gösteren ritüeller katılımcısının mutluluğunu etkiler. Bu anlamda “Ritüel hem tekil bir etkinliğe hem de tüm türü işaret eden bir topluluk ismine karşılık gelecek şekilde kullanılır” (Karaman 2010).

Sosyal, siyasal ya da ekonomik anlamda bir olayın toplumu derinden etkilemesiyle kendini göstermiş olan ritüel daha sonraki süreçte de birtakım semboller ve tekrarlarla varlığını sürdürmüştür (Öncül 2016).

Yaşanılan bu olaylar zamanla hafızalarda kalan şekliyle hatırlanıyor olsa da takvimsel olarak belli dönemlerde topluluk tarafından tekrar edilmektedir.

Yaşatıldıkları kesimlerin değer yargılarını, kültürel belleğini, sosyopolitik, sosyokültürel alt yapısını yansıtmaları bakımından ritüeller birçok disiplinin araştırma konusu olabilmektedir (Öncül 2016).

Bu çalışma, Kars-İğdir illerinde uygulanan, adı yöre halkı dışında pek duyulmamış “alem gezdirmek”, “alem coşturmak” ritüelinin tarihsel oluşum süreci, sosyal ve kültürel değeri, kimlik oluşumuna katkısı gibi etken faktörler dikkate alınarak adı geçen bölgelerdeki örnekleri ile incelemeyi, açıklamayı, değerlendirmeyi hedeflemektedir. Deneysel gözlenebilecek bir olgu olmaktan çok bir kültürü veya bir toplumun olaylar karşısındaki tavrını anlamamamızı sağlayacak olan ritüel, katılımcısının duygu dünyasını doğrudan etkilemesi nedeniyle de önem arz eder. Bundan dolayı ritüel kendisini yorumlayan çok, yaşayanın ona yüklediği “anlam” ile değerlendirilmelidir. Birey ya da grup tarafından belli bir zaman aralığıyla neredeyse standart (bir tarihi olay etrafında şekillenmişse) kabul edilebilecek davranış tekrarından oluşan ritüeller, grup bilincinin ön planda tutulması ve geçmiş- gelecek arasında bağlayıcı bir tutum sergilemesi nedeniyle dikkat çekicidir. Ritüeller de diğer bütün duygu içeren eylemler gibi törensel ve mistik bir ortamda gerçekleştirildiği için gerçekleştiği sosyal yapı içerisinde ele alınmalıdır.

Sosyal yapı, bir toplum içindeki bireylerin konvansiyonuna dayanan, ama yine de tek tek bireylerin iradesini aşan, bireyin kendi arzu ve isteğiyle oluşturamayacağı ve hatta yok edemeyeceği bir sistemdir (Lévi Strauss 2013).

Ritüeller içerisinde oluşan sosyal yapı, bireyi toplumla bütünleştirerek bireylerarası ortak duygusal enerji yaratır. Oluşan duygusal enerji, beraberinde kutsal olana itaati bilinç dışı bir tepki ile meydana getirebilir. Sosyal yapı içerisinde incelenmesi gereken ritüel, kutsallığını inanç bağlamında yaşatır ve toplumun pratik uygulamalarının ifadesi olarak kültürün devamlılığına kefil olur. Bunu ampirik bir geçerlilikle değil, gerçeklik üzerine inşa edilmiş toplumsal ve kültürel modellerle yapar. Bu noktayı aklımızda tutarak şunu söyleyebiliriz: Ritüel kültürün sistem karakteristiğini sergiler ve oluşum aşamasına katkı sağlayan birçok unsurdan sorumludur. Bu unsurların hiçbiri bir diğerinden ayrı düşünülemez. Öznenin kültürel cevapları, sosyoekonomik, sosyokültürel ve siyasal hareketler sonucu oluşmuş bilinç dışı tepkilerdir. Bu bağlamda ritüel katılımcıları arasında sağlanan kolektif birleşim oldukça önemlidir. Çünkü ritüel duyumsanabilir renklere, tatlara, dokulara, seslere bürünürse iş görür. Bu özelliği ile “ritüel, uygulayıcısından ‘irrasyonel itikat’ beklemektedir” şeklindeki bir düşünce yanlış sayılmaz. Çünkü bu durum ritüelin

aktarımını destekleyen en önemli ögedir. Birtakım sembollerle ve nesnelere desteklenen ritüellerde bu semboller ve nesnelere bireyler arasında his birliği oluşturarak kolektif değeri, kutsala bağlılığı ve itaati doğurmuştur. Bu yönüyle kültürel kimliğin en önemli tamamlayıcılarından biri olan ritüelleri, bireye aidiyet duygusu yaşatarak toplum kalabilmenin önemli öğeleri arasında düşünebiliriz.

Sosyal hayatın her bir unsuru, içinde bulunduğu sistemle bir ve bütün olarak incelendiğinde doğru sonuçlara ulaşılabilir. Bir ritüeli anlamaya çalışmak da bu durumdan farksızdır diyebiliriz. Ritüeli anlamak, yeni bir dil öğrenmeye benzer; çünkü anlamaya ve öğrenilmeye çalışılan, içinde yer almadığınız, yabancı olduğunuz, kavranamaz görünen yeni bir kültürel sonuçtur. Bir kültürü anlamaya çalışmanın zorluğu ise anlam sürecindeki dikotomilerden kaynaklanmaktadır. Bu süreçte ‘biz ve ötekiler’, ‘rasyonel ve irrasyonel’, ‘yazılı ve sözlü’, ‘ilkel ve uygar’ gibi dikotomiler serisini dikkate almadan, yapı içinde ortaya çıkmış kültürel sonucu meydana getiren unsurları ve aralarındaki ilişkileri dikkatle inceleyerek mümkün olacaktır. “Alem” Arapça sancak anlamına gelir. Uzun bir demir çubuk üzerine açık/kapalı bir el şeklinde yapılmış, metal bir nesnedir. “Alem, Kербela olayında su getirmeye giderken, kolları Yezit’in askerleri tarafından kesilen Hz. Abbas’ın kesik kolunu simgeler” (Demirci 2006).

Kaynak kişiler de alem gezdirmenin Şia içerisinde bir simge hâline gelmesinin kaynağı olarak Kербela olayında Hz Hüseyin’in kardeşi, sancaktarı ve ordu komutanı olan, Hz. Ebul Fazl’ın kollarının kesilmesi sonucu, sancağının düşmesi ve şehit edilmesinin olduğunu belirtmektedirler. (K.K.1),(K.K.2) Hz. Ebu’l Fazl’ın Kербela’da, Fırat Nehri kenarında kolları kesilerek öldürülmesi, bu olayın takvimsel olarak tekrar edilmesini ve bir ritüel şekline dönüşmesini sağlamıştır. Doğuşunu Kербela’dan alan alem, üzerindeki simgeler itibarıyla bölgeye ve yöreye göre farklılıklar gösterebilirken Kars ve İğdir yöresinde el şeklindedir. Sancak üstündeki el, ya yumruk hâlinde ya da açık ve yassı şekilde beş parmağın görüleceği şekildedir. Zaman içerisinde üzerine yazılar işlendiği de görülmektedir. Bu yazılar Allah, Hz. Muhammet ve Ehl-i Beyt ile ilgilidir. Sancağın üzerinde bulunan elin bir anlamda da Ehl-i Beyt’i temsil ettiği düşünülmektedir. Üzerinde bulunan her parmak, Ehl-i Beyt’ten bir kişi olarak varsayılmakla birlikte asıl temsil ettiğinin, Hz Ebul Fazl’ın eli olduğu düşünülmektedir. (K.K.1),(K.K.2) Bu bağlamda alem gezdirmek de Hz. Ebu’l Fazl’ın başından geçen olayları simgeler. Olayın tarihsel düzlemdeki yeri olayın net anlaşılması bakımından önemliyken, ritüel uygulayıcıları tarafından nasıl algılandığı ve toplumu nasıl etkilediği de sosyokültürel açıdan önemlidir. Bu kapsamda alem, yaşanan bu trajik olayın anılması için her yıl muharrem ayı aşure gününde, günün anlam ve önemine binaen yaşananları sembolik bir şekilde yansıtmaları için uygun bir şekilde hazırlanarak ritüel meydanına getirilir. Ritüelde elin kendisine değil, sahibinin Allah yanındaki makamına hürmeten alem gezdirilir veya coşturulur. İnsanlar bu maneviyata dinsel ve kültürel boyutta önem verdikleri için özellikle aşure gününde dilek dilemek isterler. Ancak, dileği olan kişiler özeldir her gün alemden dilekleriyle/istekleriyle ilgili niyette bulunabilirler. Bu durumla ilgili yaygın inanış ise dileği/isteği olan kişinin, bu dileğini ritüel sırasında istediğinde, dilediğine daha çabuk kavuşacağı şeklindedir. Dileğin gerçekleşme durumu için özellikle ritüel alanı ve gününün tercih edilme sebebi olarak, “ritüel mekânının, uygulayıcılarınca dış dünyadan soyutlanmış ve bu dünyanın olumsuzluklarından

arındırılmış bir yer kabul edilmesi” (Öncül 2016) düşüncesinin olduğunu söyleyebiliriz. Ritüel alanı, ritüel katılımcıları için kutsal olan ile buluşma yeri sayılması nedeniyle önemli olduğu gibi katılımcının mensup olduğu topluluğun trajedi yüklü bir yaşanmışlığını hatırlatması ve birtakım millî değerleri, birlik ve beraberlik, vurgulaması anlamında da önemlidir.

Dileği gerçekleşen kişi, dileğinin gerçekleşmesi karşılığında ne vaat ettiyse bir yıl içerisinde gelip bunu gerçekleştirmelidir. Bunu yapmadığı takdirde kötü bir durumla karşılaşacağı düşünülür. Bu bir başörtü olabileceği gibi para veya kurban da olabilir. Alemde herkes, (yaş, cinsiyet veya başka bir inanca (mezhep) mensup olmak...) her şeyi isteyebilir. Alem sadece manevi olarak aracıdır, dilek sahibi dileğini Allah'tan ister. Anlatılana göre alem bugüne kadar kimseyi boş göndermemiş, herkese hayırlı isteklerini vermiştir. Buradaki asıl dikkat edilmesi gereken ve vurgulanan şey aleme duyulan güvenin manevi boyutudur. Dileği/isteği gerçekleştirecek alem değil, Alemin temsil ettiği şahsiyetlerin Allah katındaki değeridir. Dilek sahibi dileğini Allah'tan ister alem sadece aracıdır. Bu noktada aleme hürmet Allah'a ve Ehl-i Beyt'e hürmettir. Aleme sadece dileği olan kişiler başvuramaz. Bir hastalığı olan veya bir eşyasını kaybeden kişiler de alemden yardım isteyebilirler. Dilekte bulunmak isteyenler ya da dileği gerçekleşenler alem üzerine bir yemeni/eşarp bağlarlar. Bazen dileği gerçekleşenlerin kurban kestiği veya sadaka verdiği de görülmektedir.

Demirci, özellikle başı sürekli ağrıyan bir bayanın yanında eşarp getirip aleme bağladığını, onun yerine başka bir eşarp aldığını ve başına bağladığında ağrısının geçeceğine inanıldığını belirtmiştir (Demirci 2006).

Bu noktada alemin toplumun inanç sistemine bağlı olarak kutsal bir nesne hâline geldiğini söyleyebiliriz. Ancak bu kutsallaşma Ehl-i Beyt sevgisi etrafında oluşmaktadır. Alem, bu özelliği ile kültürel, toplumsal aidiyetin simgelerinden sayılmış ve onun gücüne inananların isteklerine kavuşmalarında aracı olarak kabul edilmiştir. Aleme inanmak Allah'a, Hz. Muhammet'e ve Ehl-i Beyt'e inanmak olarak düşünülmüştür.

Alem, Şia içerisinde grup bilincinin yükselmesini ve grup kimliğinin pekişmesini sağlayarak bireyi kimlik bunalımından kaynaklanan ve yabancılaşmayla sonuçlanan, bir takım olumsuzluklara karşı korumaya yardımcı olmaktadır (Karaman 2010).

Alem gezdirmek ritüeli içerisinde yapılan bir diğer uygulama alem coşturmaktır. Alem coşturmak, günümüzde bunu uygulayacak âlim olmadığı için nerdeyse tükenmiş eskiden yapılan bir uygulamadır. Bu uygulama yapılırken dikkat edilmesi gereken nokta onu taşıyacak kişinin âlim bir seyit genç olmasıdır. Bu seyit gencin münacat okumasıyla başlayan ritüel alemin coşmasını sağlamak için birtakım zikirlerle devam eder, duygu yoğunluğunun artmasıyla alemin coştığı ve kendisini taşıyan genci sürükleyerek istediği yere götürdüğü, hatta uçurduğu söylenmektedir. Bu coşma sırasında alemden istenilen bir dileğin gerçekleştiği veya çalınan bir eşyanın alem tarafından bulunduğu söylenmektedir. Konu ve kapsam olarak bu iki uygulama tek bir ritüel içerisinde geçmesi nedeniyle alem coşturmak, alem gezdirmekten ayrı düşünülmemektedir.

Alem, aynı anda birden fazla sayıda bulunabilir. Ritüel öncesinde ve sonrasında cami içerisinde veya bir evde uygun bir yerde korunan Alem, ritüelin gerçekleştirileceği tarihte ritüel alanına getirilir. Alemi genellikle sine vuran gençler taşırlar bu gençlerin Alemin coşması durumunda taşıyabilmeleri için güçlü kuvvetli olmaları gerekmektedir. Kasım otağı ritüeli ile benzerlik gösteren ritüelin amaç ve fonksiyonu aynı olmakla beraber görsel farklılığının yanında tarihsel doğumunun farklı olaylar sonucunda olduğu söylenmektedir. Bu çerçevede alem gezdirmek, alem coşturmak bir demir çubuk üzerinde bir el ile sembolize edilirken Kasım otağı ayaklarının altından bir kişinin geçebileceği ev şeklinde simgeleştirilmiştir. Bu noktada dikkat çekici unsur ise her iki ritüelde de elin kullanılmış olmasıdır. Bu da Şia içerisinde Ehl-i Beyt'in önemini vurgulayıcı niteliktedir. Dikkat edilecek başka bir nokta, her iki ritüelin de Kerbela olayı etrafında ortaya çıkmasıdır. Ehl-i Beyt'i temsil etmesi ve Kerbela olayını hatırlatması dinsel ve kültürel anlamda halkın Kerbela olayından ne kadar etkilendiğini açıklar niteliktedir. Kerbela olayı, Üzüm'ün de ifade ettiği gibi tarihi aşmış ve literatürde manzum ve mensur pek çok kaynağı vücuda getirmiştir (Üzüm 2010).

Olayın toplum üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Olay Muharrem ayında yapılan uygulamalarla tekrar tekrar hatırlanmakta ve bağlı bulunduğu sosyal hayatın duyu dünyasına ve dünya görüşüne katkı sağlamaktadır.

Toplumun varlık köklerini oluşturan bu pratiklerin sakladığı kültürel kodlar, bireyden milletleşmeye ya da düşüncenin kitleleşme serüvenine giden yolun köşe taşlarıdır (Öncül 2016).

Bu özelliğiyle alem, Şia içerisinde bilinçli veya bilinçsiz bir tepkiyle toplumun birleştirici, bütünleştirici yönünü oluşturan ve kültürel varlık kodlarını koruyan bir ritüel olup dinsel-büyüsel anlam kazandığı olay ve mekân içerisinde incelenmelidir. Alem beklenen ortak eylem, dışardakilere karşı özel olanı duygusal bir başkaldırıyla korumak ve kutsallaştırılan nesne etrafında bireyin/toplumun birlikteliğini sağlamaktır. Çünkü ritüel, katılımcısından gruba bağlılık, ahlaki birliktelik, kutsala itaat, farklı olanı dışta bırakma gibi davranışlar bekler. Bu yönüyle ritüellerin herhangi bir toplumu ortak bir paydada birleştireceği gibi aynı coğrafyadaki topluluklar arasında ayırıştırıcı bir duruma da sebebiyet oluşturabilir. Ancak, alem gezdirmek ritüeli özelinde böyle bir ayırışmanın söz konusu olamadığını söyleyebiliriz.

Tarihsel bir olay sonucunda ortaya çıkmış alem, bölge halkı açısından dinsel bir anlam ifade etme özelliğinin yanı sıra, kültür ve kimliklerinin de muhafazası açısından önemlidir. Bu kapsamda, bölge halkı özellikle etnik kimliklerini koruma adına ritüele hassasiyetle yaklaşmaktadırlar. Alem gezdirmek ritüelinde kutsala duyulan saygı, kutsal kabul edilen nesnenin toplum tarafından anlamlandırılması oldukça önemlidir. Alem ve Kerbela olayı etrafında gerçekleşen bütün ritüeller bir sır sonucu değil, toplumu derinden etkileyen trajik bir olay sonucu ortaya çıkmıştır. Bu noktada unutulmaması gereken, trajik olayların bireyi ait olduğu topluluğa yakınlaştırıcı özellik taşıyor olmasıdır. Kerbela olayı etrafında yapılacak olan her türlü tören, ayin, yas vd. hareket de benzer tepkiyle bireyi ait olduğu topluluğa yaklaştıracak, toplumun ortak paydasını oluşturacaktır. Çünkü bir ritüelden beklenen her şeyden önce, sosyal bütünleşmenin önemli bir parçası sayılması ve temel karakteri itibarıyla kolektif bir

nitelik taşıyor olmasıdır. Bu yönüyle alem gezdirmek ritüeli de uygulayıcısını bir arada tutma, grup içi dayanışmayı artırma, grubun kolektif şuuru güçlendirme, toplumsal ilişkileri düzenleme ve sürdürme gibi görevler üstlenmiştir. Ritüel katılımcıları tarafından uyum içinde tekrarlanan ritmik hareketler, grup üyelerinin birliktelik düşüncelerinin pekişmesine katkı sağladığı gibi katılımcısının diğerlerinden farklılığını sembolik bir şekilde ifade ederken muhalifi dışta bırakma gücünü de istemsiz olarak sergiler.

Ritüeller, toplumsal devamlılığın sağlanmasında önemli işlevler görürler. Ritüeller, ritüele katılanlar arasında oluşan grup bilinci veya kolektif şuur vasıtasıyla bir toplumsal kimlik tanımlayıcısı olurlar. Bu işlev, toplumsal bütünleşmenin de en önemli unsurlarından birisi olmaktadır (Karaman 2010).

Karaman'ın da ifade ettiği gibi muharrem ayının anlam ve önemi etrafında gerçekleşen bu uygulamalar, birtakım davranışlarla katılımcısına aidiyet duygusu yaşatarak grup kimliğinin, grup bilincinin oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Alem de diğer toplumsal uygulamalar gibi Şia içerisinde bireyi içine doğduğu kültüre ve beraberinde gelişen kabullere hazırlayarak bireyi, yabancılaşmaya karşı korumakta ve kültür aktarımına destek olmaktadır.

Sembol olarak alem üstündeki el, Hz. Fatma'nın elidir. Bu el aynı zamanda Hz. Muhammed, Hz. Fatma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i temsil etmektedir. "Bu elin nazara ve kötülüğe karşı kullanıldığı da görülebilmektedir" (Çoruhlu 2011). Ele duyulan saygı, Şia içerisinde Ehl-i Beyt'e duyulan saygıyı kanıtlayıcı niteliktedir.

Ehl-i Beyt, İslami dönemde Hz. Muhammed'in ev halkı için kullanılmış olmakla birlikte Kur'ân'da bu kavram için iki ayet bulunmaktadır. Birinci ayette kavramla Hz. İbrahim'in ailesi kast edilmiş, ikinci ayette ise kavramla Hz. Muhammed'in ailesinin kastedildiği düşünülmüştür. Ancak bununla ilgili ortak bir fikir bulunmamaktadır. Ayrıca Ehl-i Beyt kapsamına Hz. Muhammed'in ailesinden kimlerin girdiği tartışmalıdır (Karabiber 2007).

Ancak bu konuya Şia'nın bakış açısı farklıdır.

Şia, kapsama yalnızca "Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i almış; Hz. Ali, Hz. Fatma soyu dışında birilerini bu kapsama sokmak isteyenleri ise günahkâr dahi ilan edebilecek bir anlayışa sahip olmuştur (Öncül 2016).

Bu anlayışın sebebi olarak Şia'nın Ehl-i Beyt'e duyduğu bağlılık ve sevgi görülebilir. Şia, Ehl-i Beyt'i "...farklı toplumlarda görülen kurtarıcı aile ve kurtarıcı kişi" (Öncül 2016) olarak kabul etmiş ve bu nedenle Ehl-i Beyt etrafında şekillenen olaylar Şia içerisinde oldukça önemli bir rol üstlenmiştir.

Alem gezdirmek ritüeli de diğer bütün ritüellerde olduğu gibi kültürleri birbirinden sistematik ve metodik olarak farklılaştırma gücüne sahip olmamakla birlikte, toplumun dinsel, kültürel kabullerini yaşatması sürdürmesi ve aktarması bakımından bölgesel ve ulusal kültürel değerlere katkı sağlayıcı niteliktedir.

Alem, 'Ehl-i Beyt'i temsil ettiği düşüncesiyle saygı duyulan kutsal nesne, etrafında birleşenler ve birleşmeyenler olarak "biz ve ötekiler" dikotomisini

oluşturmaktadır. Bu yönüyle bir ayrıştırmayı barındırıyor olsa da millet olmanın duygusal gereksinimine biz ve ötekiler dualitesinde, “bize” destek verdiği için, aksi durumun karşısında yer almış ve her türlü kültürel, siyasal asimilasyonun önüne geçerek toplumsal yapının sürdürülmesine katkı sağlamıştır. Her toplumsal törenden beklendiği gibi Alem de birtakım semboller aracılığıyla ortak kültürün yaşatılması, aktarılması işini belirli mekân ve zaman dilimiyle duyumsanabilirlik katarak sağlamaktadır.

Özetle söyleyebiliriz ki belirli bir amaca yönelik her sorumlu eylem, mitsel bir anı veya bir arketipi hatırlatmayı amaçlar. O günlerin tekerrürü dolayısıyla yeniden canlandırılışıdır (Eliade 1994). Bu düşünceyle toplumu derinden etki altına alan Kerbela olayı ve onun etrafında şekillenen ritüellerin temel işlevi; “...her seferinde ilahi ve kozmik dramın bir bölümünü anmayı amaçlamaktadır” (Eliade 1994). Bu bağlamda ritüelden beklenen, o ilk anın birey/toplum tarafından hissedilmesini sağlamak ve tekrar tekrar yaşatmaktır. Çünkü toplum, birlikteliğini muhafaza edebilmek için buna ihtiyaç duyar. Bugün ders kitaplarında tarihsel olayların ve kahramanların detayları ile anlatılmasının sebebi sadece tarihleri unutmamak değildir, eğer sebep tarihleri unutmama arzusu olsaydı, tarihsel olaylar sadece kronolojik sırayla kitaplarda var olurdu. Oysa amaç, yazılı ve uygar bir toplumun tarihindeki önemli olayları tüm detaylarıyla anlatmak ve millî his birliği yaratmaktır. Aynı düşünceyle bir ritüelden beklenen de sadece o olayı hatırlatmak değil, olayı ve yaşananları hissetmektir.

İzlenebilir bir süreç olmasının yanında deneysel olmayan ritüeller, katılımcısına kolektif geçmişin temelleri üzerinde geleceğin korunması konusunda vaat verici bir tutum sergilemektedir. Sadece bu sebep, ritüelin her tekrarında katılımcısının benzer ruh hâline girmesi için yeterlidir. Çünkü geleneksel toplumlarda yaşamın önemli eylemleri ortak duygu etrafında şekillenirse toplumsallık kazanabilir.

Ekonomik ilerleme, farklılıklara ve rekabete gebe olsa da kültürel devamlılık tekrar ve aktarım üzerine temellenmiş olmalıdır. Burada “tekrar ve aktarım” ifadelerinden kasıt kültürün devamı için onun yaşatılıyor ve tekrar ediliyor olması zorunluluğudur. Şu an genelde dünya milletlerini, özelde Türk kültürünün tekrar ve aktarımını tehdit eden başka toplumlarla kurulan aşırı iletişimdir. Bu şekliyle kültürel unsurlar varlığını sadece eksik iletişim koşullarında daha da açık ifade edersek farklı olanı dışta bırakarak kendisine ait olanı koruyarak sürdürebilir. Ancak, bu düşünce içinde bulunduğumuz iletişim imkânlarıyla neredeyse imkânsızlaşmaktadır.

Bütün toplumsal uygulamalar gibi alem gezdirmek ritüeli de önümüzdeki süreçte uygulanma konusunda tehdit altında kalabilir. Bunun sebebi sadece gelişen, ilerleyen, teknoloji ve iletişim değil, aynı zamanda bölgedeki Şia nüfusunun giderek azalması, gençlerin istihdam veya eğitim için bu kaynakların olduğu kentlere göç etmeleridir. Bu durumu engelleme adına yapılması gereken, yerel ve ulusal kuruluşların istihdam, eğitim ve kültür politikaları geliştirmeleridir. Bu şekilde atılacak her adım, sadece Şia'nın bölgedeki demografik yapısını korumayacak aynı zamanda Şia içerisinde uygulanan kültürel unsurların da devamlılığını sağlayacaktır. Geliştirilen kültürel politikalar sayesinde coğrafyadaki inanç çeşitliliği sonucu oluşmuş kültürel farklılık güvence altına alınmış olacaktır. Devletin belirlemiş olduğu kültür politikasıyla toplumsal, kültürel uygulamaların korunması doğrultusunda alınacak her türlü önlem ve

paylaşılan deneyim bütün ürün ve imgeleri ile birlikte hiçbir ayrımcılığa yer verilmeden kullanılmalı ve işlevselliği olan yeni, yerel kültürler politikalar benimsenmelidir. Bu şekilde benimsenmiş politikalarla bölgedeki kültürel uygulamaların çeşitliliği güvence altına alınacaktır. Ulusal/yerel kültür politikalarının geliştirilmesi sadece bölge kültürel mirası için önemli olmayıp ulusal kültüre destek verdiği için de önemlidir. Bu nedenle bölgedeki toplumsal ve kültürel uygulamalar sadece kayıt altına alınmamalı, toplumsal uygulamalar, yapılacak projelerle “geçmiş, bugün ve yarın” eksenlerinde güvence altına alınmalıdır. Alınacak bu önlemler yerel/ulusal kimlik aidiyeti, “ortak bellek” (Oğuz 2007) ve geleceğin inşası anlamında ulusal kültür politikalarına katkı sağlayacak nitelikte olacaktır.

EKLER



Resim:1



Resim: 2

KAYNAKLAR

ÇORUHLU, Yaşar (2011), *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul, Kabalcı Yayınevi.

DEMİRCİ, Filiz (2006), “Caferlerin Dini Adet ve Örfleri (İğdır Örneği)”, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ELİADE, Mircea (1994), *Ebedi Dönüş Mitosu*, (çeviren. Ümit Altuğ), Ankara, İmge Kitabevi.

KARABİBER, Namık Kemal (2007), “Ehl-i Beyt Tasavvuru ve Erken Dönemdeki Yansımaları”, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (İslam Mezhepleri Tarihi) Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

KARAMAN, Kasım (2010), “Ritüellerin Toplumsal Etkileri”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 21, ss.227-236.

LÉVI-STRAUSS, Claude (2013), *Mit ve Anlam*, (çeviren: Gökhan Yavuz Demir), İstanbul, İthaki Yay.

OĞUZ, M. Öcal (2007), "Folklor: Ortak Bellek Veya Paylaşılan Deneyim", *Millî Folklor* 74: 5-9.

ÖNCÜL, Kürşat (2013), *Kars Türkmenleri Folklor ve İnançları*, Ankara, Hakim Yayınları.

ÖNCÜL, Kürşat (2016), "Kasım Otağı Ritüelinin Mitolojik Kökleri ve Sosyo Politik Altyapısı", *Millî Folklor*, 111: 71-79

ÖZDEMİR, Yaşar (2014) "Ehli Beyt Kavramının Teolojik Analizi", Çorum, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

ÜZÜM, İlyas (2010), "Duygunun Tarihe Meydan Okuması: Tarihi Kerbela Olayının Tahrifi Bağlamında 'Utâk-ı Kasım'", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu (I-III)*. III/ 137-141

Kaynak Kişiler

(K.K.1) Mir Ali Ekber Işık; lisans, din görevlisi (ahund), 42, Kars

(KK.2) Mir Habib Kayaş; ilkokul, çiftçi, 86, Kars